

Ключевые слова: *личность, субъектность личности, профилизация субъектности, идея, экстраполяция, детерминация идеи, модель развития идеи, отечественный педагогический дискурс.*

SUMMARY

Halian O. Extrapolation of the idea of agency on the personality of a pupil.

The article shows historical and pedagogical vectors in the search and algorithm for planning theoretical research into extrapolation of the idea of agency on the personality of a pupil. On the basis of a chronological approach and by using scientific methods we have defined the context of perception of a pupil in his/her agency dimension in the Ukrainian pedagogical discourse of the twentieth century. The attention is focused on the need for scientific analysis of the concept «idea development» and modelling the process of the development of the idea of pupils' agency regarding the ideological, educational technological and scientific advances in the Ukrainian school during the twentieth century. The article ascertains the determinants of generating the idea about the agent nature of the personality in views of progressive educators, public figures of the last century and especially its extrapolation on the personality of a pupil. In this regard, firstly, it is possible to identify personality-related and social reasons, socio-historical background and cultural conditions for extrapolation of the idea of agency on the personality of the Ukrainian pupil in the twentieth century. Secondly, the idea of pupils' agency is manifested in the philosophical, educational political and educational technological dimensions, that directs research to the creation of personality-related, social and educational, theoretical pedagogical and technological pedagogical, as well as pupils' role profiles of agency in order to study their historical dynamics. Thirdly, the study of cognitive and psychological stages of generating, testing and transformation of the idea of agency will direct scientific research to outlining ways of the formation of the idea under research and generalization of forms, methods and means of education, upbringing and agency development in the personality of a pupil. The presented algorithm for generalizations determines the tactics to study specific features of extrapolation of the idea of agency on the personality of a pupil in three vectors: determination of the idea, profiling agency, educational modelling of agency development.

Key words: *personality, agency of the personality, agency profiling, idea, extrapolation, determination of the idea, model of the idea development, Ukrainian pedagogical discourse.*

УДК 373.31+37.06

Наталія Іванець

Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОСТІ У ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито значення принципу мультикультурності, його складових компонентів, викладено основні характеристики мультикультурної освіти й виховання. Подано визначення поняття «національна школа» і її виховний вплив в умовах мультикультурного виховного середовища початкової школи. Зазначено, що принцип мультикультурності розкриває широкий культурний зміст освіти й виховання, а не лише зводить до презентації вчителем культурно-історичних фактів із національної літератури, історії чи інших дисциплін. Автор наголошує, що тільки подолавши застарілі дидактичні норми й застарілі шкільні технології, ми

почнемо будувати національну школу обличчям вперед – у майбутнє етносу, яка буде орієнтуватися на творчу особистість.

Ключові слова: *принцип мультикультурності, мультикультурне виховання, виховне середовище, початкова школа, національна школа.*

Постановка проблеми. Проблема мультикультурного виховання підростаючого покоління в Україні нині особливо актуальна. В умовах соціально-економічних і політичних перетворень складається й нова виховна система, яка охоплює всі рівні освіти, починаючи від дошкільної. Ґрунтовно впроваджувати цю систему можна лише за умови дотримання всіх принципів виховання і їх взаємного співіснування.

Реальність, у якій нині перебуває вітчизняна педагогіка, потребує, по-перше, урахування в процесі навчання й виховання етнокультурного фактора, ідей народної педагогіки, морального і духовного виховання особистості, гуманізації навчання, по-друге, – створення умов, необхідних для пізнання іншої культури, виховання «сприйняття» людей різних рас, конфесій, етнічних груп. Саме тому проблема мультикультурної освіти привертала і продовжує привертати особливу увагу як зарубіжних, так і вітчизняних дидактів, педагогів-практиків, примушує їх звертатися до історії з метою запозичити й оцінити крізь призму сучасності досвід минулих поколінь. Розпочинати мультикультурну освіту необхідно вже зі школи I ступеня, тому що її освітнє й виховне середовище дуже глибоко впливає на дитину, а сензитивним періодом для вироблення мультикультурних навичок є молодший шкільний вік. Саме молодші школярі найбільш схильні до навіювання й можуть з точністю відтворювати манеру і спосіб мислення свого наставника.

Аналіз актуальних досліджень. Ідеї «мультикультурності» й мультикультурної освіти – реальність не лише сучасної епохи, вони пов'язані з іменами багатьох видатних учених, педагогів, діячів культури минулого. Ян Амос Коменський вважав, що, насамперед, слід сприяти формуванню в дітей уміння поважати й любити людей, жити в мирі з іншими, виконувати взаємні обов'язки. Важливі ідеї для розуміння ролі мультикультурної освіти у становленні особистості висловили вітчизняні педагоги XIX ст. П. Блонський, В. Водовозов, П. Каптерев, К. Ушинський та ін. Для розуміння сутності мультикультурної освіти особливе значення мають ідеї таких відомих учених початку XX ст., як М. Бахтін, Л. Виготський. Так, М. Бахтін запропонував тезу про людину як унікальний світ культури, яка вступає у взаємодію з іншими особистостями, тобто культурами. Американський учений Дж. Бенкс вважав, що людина може осмислити й зрозуміти своє минуле, свою культуру, лише поглянувши на себе очима представників інших культур [1, 12].

Нині педагогічна наука займається розробкою концептуальних основ мультикультурної освіти (О. Араклян, А. Джурицький, Г. Дмитрієв, В. Єршов, Л. Супрунова), вивченням окремих аспектів мультикультурної освіти, зокрема таких, як виховання толерантності (Б. Ананьев, Л. Бажович,

В. Давидов, В. Кукушін, П. Степанов), особливостей роботи педагогів із дітьми-мігрантами (О. Гукаленко). У працях Ю. Бромлея аналізується етнічний феномен, обговорюються питання про функції, зміст, цілі мультикультурної освіти, не залишається без уваги й питання про суб'єкт, без якого наявність подібного явища просто не має логічної послідовності й не дає ефективних результатів навчання і виховання [1, 13].

Мета статті – теоретично обґрунтувати реалізацію принципу мультикультурності у процесі виховання учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У науково-методичній літературі актуальність мультикультурної освіти й виховання на сучасному етапі інтерпретується як спосіб формування особистості, яка би була готова до активної і творчої життєдіяльності в умовах спілкування різних етносів. Основна цінність даного соціально-педагогічного явища вбачається в самій особистості учня, що володіє почуттям розуміння, співчуття і співпереживання до інших культур, умінням жити в мирі з людьми різних національностей і віросповідань.

Мультикультурне виховання є засобом формування всебічного бачення світу, здатності оцінити те, що відбувається, з позиції представника іншої етнічної групи, бажання організувати співробітництво, взаємовплив, взаємопідтримку і взаєморозуміння. Згідно з цим, велика увага приділяється й розвитку крос-культурної компетенції, іншими словами, грамотності. Під крос-культурною грамотністю розуміють сукупність знань, умінь і навичок, наявність яких потрібна для того, щоб прилучитися до іншого культурного середовища.

Серед освітніх, виховних та розвивальних факторів, що впливають на розвиток особистості, вагоме місце займає середовище дитини, орієнтоване на зменшення або послаблення дії деструктивних впливів, а також узгодження виховних цілей різних соціальних інституцій, які безпосередньо чи опосередковано впливають на її розвиток. Різні підходи до використання виховних можливостей середовища осмислювалися педагогами, психологами, соціологами [5, 9].

У вітчизняній педагогіці схвалюється думка про те, що пізнання іншої культури виходить із самопізнання, осмислення неповторності й унікальності своєї власної, а також із розуміння та оцінки, як культура національна впливає на загальнолюдську. Але, з іншого боку, школа не могла і не може в процесі навчання й виховання обмежуватися лише вивченням дисциплін, споріднених з історією, географією, літературою та мовою лише своєї держави, учні повинні бути підготовлені до діяльності і за її межами. Цим і обумовлюється актуальність формування й розвитку мультикультурної компетенції учня [4, 13].

Мультикультурність – принцип, що сприяє, по-перше, збереженню і примноженню всього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків

поведінки і форм діяльності в освітніх системах; по-друге, допомагає становленню як культурної ідентичності дітей, так і розумінню ними культурного розмаїття сучасних спільнот, неминучості культурних відмінностей людей [2, 87].

Організація виховання учнів початкової школи на основі принципу мультикультурності виходить з постулату: клас – один, але культур і субкультур у ньому багато, все – рівноцікаве і рівноправне, все необхідне для самовизначення дітей та їх освітнього й морального зростання. Тому поряд із принципами культуровідповідності і продуктивності школа повинна будувати освітні й виховні процеси, керуючись і принципом мультикультурності. А для цього вона повинна розробити план виховних заходів для реалізації даного принципу.

Зростання потреби в розширенні культурного простору сучасної освіти характерне для всіх країн. Усі національні системи, вирішуючи свої внутрішні завдання, будують спільний культурний простір як мультикультурний. Принцип мультикультурності реалізується в різних країнах по-різному, що частково виражається в тому, що для позначення національного та багатонаціонального виховання поряд із «мультикультурним вихованням» (multicultural education) застосовуються різні поняття: полікультурне і багатокультурне, міжкультурне (intercultural education).

У даний час можна виділити два типи складності мультикультурних компонентів освіти і виховання:

- містять досить автономні й різноманітні культурні форми, що створюють полікультурне виховання; для нього характерні варіативність і співіснування різних культурних середовищ виховання;
- забезпечують інтеграційні, більш складні й місткі процеси, які, поєднуючи різноманітне в єдине ціле, створюють простір інтенсивної культурної взаємодії, міжкультурного багатоголосся, полілогу, а також рівноправності і взаємоповаги національних культур [2, 93].

Організації виховання на основі принципу мультикультурності притаманні: природне слідування традиціям тих культур, у яких живуть діти й відповідно до яких будується життєдіяльність школи, але головне – запровадження інноваційного поля культурної взаємодії у виховному середовищі початкової школи, яке створює абсолютно нові технології, форми і методи, які сприяють формуванню особистості.

Це привчає дітей сприймати сучасні складні культурні процеси як закономірну еволюцію безлічі людських спільнот, нерозривно пов'язаних один із одним. Це також створює інтегративний мультикультурний виховний простір – різноманітні за змістом і формам культурні середовища, у динамічній системі яких діти реально стають як носіями культурних традицій різних культур, у яких вони ростуть, так і учасниками постійної

соціокультурної взаємодії, розвиває в них толерантність, доброзичливість, прийняття іншого, інтерес до культурних відмінностей [2, 95].

Ідея інтернаціональної згоди й культурного розмаїття в освіті і вихованні не нова. Як відомо, зв'язок принципів культуровідповідності і мультикультурності широко використовується в гуманній педагогіці, оскільки вплив сімейних традицій, культурних норм об'єктивно пов'язаний із культурним розмаїттям середовища, у якому росте дитина.

Мультикультурність виховання означає, що воно відповідає різноманітній палітрі суспільства. Крім того, даний принцип передбачає забезпечення різноманітних культурних моделей національних шкіл і їх вільного вибору суб'єктами освітніх процесів. Але одночасно мультикультурність – принцип, що виражає домінуючу орієнтацію на безліч і різноманіття культурних цінностей і норм та їх рівноправність існування у виховному середовищі початкової школи.

Але, крім відповідності школи культурі, важливим є ще один культурний аспект. Культура має ще одне значення – вона є показником високого рівня розвитку, досконалості та якості освіти й виховання.

Коли ми говоримо: школа – «середовище національної культури», ми маємо на увазі, що сама культура – якісний засіб виховання дітей. Це дозволяє не тільки ідентифікувати та відрізнити його від інших, але й указати на ступінь його сформованості, розвиненості і досконалості (у цьому сенсі ми і вживаємо таке словосполучення, як культура навчання або культура виховання).

Часто виходить, що національна школа, орієнтуючись на функції збереження традицій етносу, не являє собою приклад високої технологічності й сучасної якості освіти і виховання та намагається передати національно-культурні цінності тими самими методами, що й попередні покоління. Але історичні умови існування будь-якого етносу швидко змінюються. Сучасні діти опановують складні технології, і вони мимоволі інакше сприймають свою історію, їх культурна ідентифікація протікає інакше, ніж у їхніх батьків.

Етнографічні акценти виховання дітей у національній школі ще можуть емоційно діяти на школярів молодших класів, але вони не можуть задовольнити повною мірою. Сучасним учням початкової школи властиві активний пошук власного поля діяльності і проба сил у широкому сучасному соціальному оточенні. Тому для розвитку національної школи потрібно не стільки збереження етнографічного середовища, скільки розвиток нових, сучасних культурних середовищ, що включають високі технології і розгорнуту перспективу етносу (мова йде про нові технології освіти, інтерактивні методи освоєння виховного середовища, нові можливості використання дистанційної освіти, інтернету, електронної пошти тощо). Також умовою ефективного

виховання в національній школі є знання педагогами більшості сучасних технологій і вміння їх використовувати.

Якщо ж розглядати виховання як справді культурну діяльність, то буде потрібна кардинальна перебудова змісту освітніх процесів у багатьох національних системах освіти – від дитячого садка, школи до вишу й організаційне забезпечення свободи і продуктивності культурної, творчої діяльності педагогів та дітей на основі принципу мультикультурності. Ця основа здатна вивести національну школу на вищий рівень розвитку.

Перш за все, високий рівень розвитку при повнішому розкритті принципу мультикультурності означає широкий культурний зміст освіти, який не зводиться до презентації вчителем культурно-історичних фактів із національної літератури, історії чи інших дисциплін. Тільки подолавши застарілі дидактичні норми й застарілі шкільні технології, ми вийдемо на розуміння назрілої необхідності будувати національну школу не лицем назад – в історичне минуле, яким би героїчним воно не було, а обличчям уперед – у майбутнє етносу. Така школа вже не може орієнтуватися тільки на традиційне етнічне співтовариство, а повинна буде орієнтуватися на творчу особистість – носія культури етносу. У цьому сенсі національна школа стане особистісно орієнтованою і продуктивною. І це буде вже інша модель національної школи, де будуть забезпечені:

- свобода вибору, самовизначення й самореалізації кожного учня на основі різноманітності методів навчання і виховання, його високих технологій та індивідуальних програм;
- націленість виховання на продуктивну й соціально орієнтовану діяльність, починаючи від школи I ступеня;
- провідні методи взаємовідносин у школі – співпраця та підтримка [2, 96].

Інновації в розвитку сучасної освіти повинні створити умови для появи нової моделі – особистісно-орієнтованої національної за формою, але мультикультурної за сутністю школи. Для цього є прямі передумови – нові соціокультурні умови.

Йдеться, на наш погляд, про прийняття і практичну реалізацію вчителями, директорами шкіл, керівниками нових принципів, які дозволили б сучасній освіті стати:

- дійсно культуровідповідною й сучасною;
- здатною до соціокультурного конструювання;
- орієнтованою не стільки на співтовариство, на етнос, скільки на особистість, на її культурне самовизначення [2, 96].

Останнє потребує пояснення.

Ми звикли думати й говорити про національну школу як колективного носія культурної пам'яті етносу. При такому розумінні школа стає соціальним інститутом, що вводить дитину в систему культурних

цінностей етносу, але самій дитині визначена роль пасивного реципієнта культури, тобто її одержувача. З позицій гуманістичної педагогіки й особистісно орієнтованої освіти зв'язок «культура-школа-дитина» повинен будуватися в зворотній послідовності й визначатися активною позицією дитини (процесами її культурного самовизначення та ідентифікації).

Якщо ж говорити про гуманістичні критерії моделювання виховного середовища, орієнтованого на особистість і її культурний розвиток як у межах національної культури, так і в більш широкому мультикультурному просторі, то базою для такої моделі будуть такі цілі:

- особистісний розвиток, а також гнучкість, відкритість індивідуальних програм;
- право вибору сім'єю й дитиною напрямів і форм освіти та виховання;
- єдність регіонального, федерального і глобального компонентів.

Хочемо наголосити на тому, що досягнення цих цілей є можливим лише на основі забезпечення вільного й добровільного з'єднання всіх перерахованих елементів. Така властивість культури (національної в тому числі) розвивається в режимі самоорганізації. Так само і рівноправності, і інтеграції культур можна досягти на шляху впровадження у виховне середовище обов'язковості: якщо щось стане обов'язковим, то щось інше обов'язково перестане ним бути. Саме тому принцип толерантності передбачає вибір кожною дитиною і її сім'єю тих особливостей культурної, національної та інтернаціональної ідентифікації, які важливі для них у даний момент в існуючому культурному просторі.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Забезпечення вільного вибору й самовизначення кожної дитини в культурі – ось що може сприяти культурному розвитку нації. Такий розвиток часто йде незалежно від тих чи інших офіційних установок, саме тому для виховання повинні створюватися умови стимулювання різноманітності й інтегративності форм (мультикультурності) на основі дії принципів природовідповідності і культуровідповідності, що й передбачає свободу розвитку учнів в умовах мультикультурного виховного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьян Е. Генезис становлення і розвитку ідей полікультурної освіти / Е. Ананьян // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 12–14.
2. Культурология образования / Н. Б. Крылова. – Москва : Народное образование, 2000. – 272 с.
3. Ломакика Ю. В. Этапы поликультурного воспитания младших школьников / Ю. В. Ломакина // Образование в современной школе. – 2008. – № 2. – С. 31–36.
4. Мілютіна О. Полікультурна освіта молоді в Україні : державна політика і педагогічна стратегія / О. Мілютіна // Рідна школа. – 2007. – № 7–8. – С. 12–14.
5. Трасберг К. Мультикультурна освіта : розвиток ідей і пошук шляхів їх реалізації в сучасному світі / К. Трасберг / під ред. Л. Васильченко. – Тарту, 2004. – С. 7–12.

РЕЗЮМЕ

Иванец Н. Реализация принципа мультикультурности в воспитательной среде начальной школы.

В статье раскрыто значение принципа мультикультурности, его составляющих компонентов, изложены основные характеристики мультикультурного образования и воспитания. Дано определение понятия «национальная школа» и ее воспитательное воздействие в условиях мультикультурной воспитательной среды начальной школы. Указано, что принцип мультикультурности раскрывает широкое культурное содержание образования и воспитания, а не только сводит к презентации учителем культурно-исторических фактов из национальной литературы, истории или других дисциплин. Автор подчеркивает, что, только преодолев устаревшие дидактические нормы и устаревшие школьные технологии, мы начнем строить национальную школу лицом вперед – в будущее этноса, которая будет ориентироваться на творческую личность.

Ключевые слова: принцип мультикультурности, мультикультурное воспитание, воспитательная среда, начальная школа, национальная школа.

SUMMARY

Ivanets N. Implementing the principle of multiculturalism in the primary school education.

The article is devoted to the importance of the principle of multiculturalism and its components; the main characteristics of multicultural education are presented. The definition of the term “national school” and its educational impact in terms of multicultural educational space is given.

The aim of the article is to make the phenomenon and structure of the principle of multiculturalism clear; to determine the level of formation of multicultural competence of the primary school students.

It is also designated that the principle of multiculturalism reveals wide cultural content, and it does not just lead to the teacher’s presentation of cultural and historical facts of national literature, history or other subjects. The author underscores that only in case of breaking the old didactic standards and outdated teaching technologies we will start building a national school facing forward – to the future of the ethnic group, which will be focused on the creative personality.

The article emphasizes the fact that providing of free choice and self-determination of every child in the culture is something that can contribute to the cultural development of the nation. Such development is often regardless of any other official directions, that is why the situation of diversity and integrative methods of education (multiculturalism) should be created on the basis of the principles related to the natural and cultural views; it involves the freedom of choice of the person.

Until now national school, focusing on the function of preserving the traditions of the ethnic group, is not an example of high technological quality and modern education, it tries to pass the national and cultural values by the same means as the previous generation did. But the historical conditions for the existence of any ethnic group are quickly changed. Modern children become proficient in complex technologies, and they involuntarily perceive their history differently, their cultural identification occurs differently than their parents’.

Active search of their own field of action and trial to strengthen broad contemporary social setting peculiar to modern primary school pupils is inherent. Therefore, the development of national schools should not only preserve ethnographic environment but also the development of the new, modern cultural environments, including high technology, new

educational technologies, interactive methods of educational environment development, new opportunities of using distance learning, the Internet, email and others.

So, if we consider education as a cultural activity, it will require a fundamental alteration of the content of educational processes in many national systems of education – from the kindergarten and school to college; organizational performance and ensuring of freedom of cultural and creative activity of teachers and children on the basis of multiculturalism. This foundation can bring national school to a higher level of development.

Key words: *principle of multiculturalism, multicultural education, educational environment, primary school, national school.*

УДК 373.2.015.31:33

Сабіна Іванчук

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

СТАН ВИХОВАННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі виховання культури споживання в підростаючого покоління громадян України. Автор аналізує рівень усвідомлення педагогами значущості виховання культури споживання, значення шляхів її формування на етапі дошкільного дитинства. Розкрито зміст діагностичного обстеження, представлено кількісний та якісний аналіз обстеження педагогів дошкільних закладів. На основі аналізу державних нормативних документів та програм навчання, виховання й розвитку дітей дошкільного віку окреслено напрями роботи з педагогами щодо ознайомлення їх із методами та прийомами виховання культури споживання в дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *культура споживання, діти дошкільного віку, економічне виховання, економічна освіта, потреби.*

Постановка проблеми. Культура споживання є важливим елементом розвиненого суспільства з високим рівнем економічного розвитку. Означене питання потребує окремого вивчення з метою визначення змісту, методів і прийомів виховання культури споживання в дітей дошкільного віку.

Головним фактором становлення культури споживання особистості є соціальна група, у якій вона виховується, та соціально-економічні цінності, які в ній панують. Споживча поведінка інших учасників цієї групи стає зразком для наслідування, може мати стимулювальний характер як у позитивному (наприклад, прагнення до раціонального споживання разом із іншим), так і в негативному розумінні (наприклад, бажання перевершити рівень споживання іншого). Тому своєчасна увага й позитивний приклад оточуючих дорослих сприяє вихованню в дітей ціннісного ставлення до предметів споживання, прищепленню їм навичок грамотної споживчої поведінки.

Аналіз актуальних досліджень. У нормативних документах у галузі освіти (Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. та ін.) наголошується, що метою сучасної дошкільної освіти має стати формування всебічно розвиненої, життєво компетентної особистості, яка здатна діяти в довкіллі, яке повсякчас змінюється. Серед завдань виховання й